

רא"ש ורמב"ן ב"ברי היזיקא"

א. רא"ש מסכת סנהדרין פרק ט סימן ב

נ"ל דהלכתא כרבינא דמחייב [במצמצם בהמת חבירו בשמש], משום דדמי לדינא דגרמי ולא לגרמא בניזקין. לפי הטעמים שפירש התם בפרק לא יחפור (דף כב ב) וחילקו בין דינא דגרמי לגרמא בניזקין. כי הוא עצמו עושה ההיזק לממון חבירו שהוא מצמצם בהמתו וברי היזיקא כי ודאי תמות. וההיזק מתחיל מיד והולך וחזק:

ב. רמב"ן, קונטרס דינא דגרמי

וזה הטעם לכל אלו. כלל גדול יהיה בידך כל הגורם ומחמת גרמתו בא היזק שאי אפשר אלא באותו היזק ואינו תלוי בדעת אחרים, אלא בשעה שגרם בא ההיזק או שהוא עתיד לבוא, כגון זה חייב ר"מ ונקרא בגמ' ברי היזיקא

המשך שיטה דגרמי דאורייתא הוי

ג. משנה בבא קמא ז:ד

רבי שמעון אומר קדשים שחייב באחריותם משלם תשלומי ארבעה וחמשה. שאין חייב באחריותם פטור:

ד. בבא קמא צח.-:

ואמר רבה: השורף שטרו של חבירו פטור, דאמר ליה "ניירא קלאי מינך..."
אמר רב דימי בר חנינא: הא דרבה מחלוקת ר"ש ורבנן היא. לר"ש דאמר דבר הגורם לממון דמי מחייב, לרבנן דאמרי דבר הגורם לממון לאו כממון דמי לא מחייב.

• מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע, אימר דשמעת ליה לרבי שמעון דבר הגורם לממון כממון דמי בדבר שעיקרו ממון, כדרבה דאמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד, פטור, שהכל מצווים עליו לבערו. לאחר הפסח, מחלוקת ר' שמעון ורבנן, לרבי שמעון דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי חייב, לרבנן דאמרי דבר הגורם לממון לאו כממון דמי פטור. בדבר שאין עיקרו ממון מי אמרינן?
אמר אמימר: מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא, ומאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא.

ה. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת בבא קמא פרק ז משנה ד

מחלוקת ר' שמעון וחכמים אינה במי שגנב והקדיש, אלא היא במי שגנב קדשים ושחטן או מכרן... ואין הלכה כר' שמעון.

ו. בבא בתרא צג.-צד.

אמר רבה בר חייא קטוספאה משמיה דרבה בורר צרור מגרנו של חברו נותן לו דמי חטין...

ז. רמב"ם הלכות מכירה פרק יח הלכה יג

הבורר צרור מתוך גרנו של חבירו נותן לו דמי חטים כשיעור צרור שבייר, שאילו הניחו היה נמכר במדת חטים...

ח. הגהות מיימוניות הלכות מכירה פרק יח הלכה יג

פריב"ם דהיינו כר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי... ורשב"ם פירש דחייב משום דינא דגרמי, וכ"נ לרבינו שמשון ע"ש ובס' ד' של ספר נזיקין ע"כ:

ט. ספר התרומות שער נא חלק ו אות ח

אני אומר שהמוכר שמחל ומת, בנו חייב לשלם, ואין צריך לומר אם הוא עצמו [=היורש] מחל... שהרי שורף שטרותיו של חברו פסקנו שאע"פ שאין גוף השטר ממון כיון שהוא גורם לאבד ממון חבירו חייב, וכדאסיקנא התם אמר אמימר מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא, דקי"ל כרבי שמעון דאמר דבר הגורם לממון כממון דאמי, ואפילו בדבר שאין עיקרו ממון, דכיון דשורף ועביד בידים או קורע שטרותיו של חברו דינא דגרמי הוא, ואף על פי שהוא היזק שאינו נכר, הרי גרם לאבד ממונו של זה וחייב.

י. לבוש חושן משפט סימן שפו סעיף א

יש צד במזיק ממון חבירו שאינו עושה בו שום מעשה אלא שבגרמתו בא הנזק לחבירו, ולפעמים בא הנזק לניזק ע"י גרמת המזיק בחזק ובגרם קרוב וכאילו עשאו המזיק כמעט בידיים, וזהו שקראוהו בגמרא גרמי בפת"ח תחת הג' וביו"ד בסוף וחיריק תחת המ"ם.

ולפעמים שנעשה הנזק ע"י המזיק ברפיון ובגרם רחוק שנתגלגל הדבר מרחוק עד שבסבת המזיק אירע היזק לניזק מרחוק, וזהו שקראוהו בגמרא גרמא בניזקין באל"ף בסוף ובשב"א תחת הג' ובקמ"ץ תחת הר' והמ"ם.

ונ"ל בטעם לשונות הללו על דרך הדקדוק, כמו שיש חילוק בלשון הקדש בין קל לכבד, כגון בין "שלח" בקמץ תחת השין שהיא מבנין פעל הקל, ובין "שלח" בחיריק תחת השין שהוא מפעל הכבד, וכן "שבר" ו"שיבר", ואמרו חכמי הדקדוק שאין חילוק בין זה לזה אלא שקל מורה על פעולה רכה שאינה חזקה, והכבד מורה על פעולה שנעשית בחזקה, כגון "ושלח" בקמץ פירושו ששלח את השליח שילך ויחזור אליו, ו"שלח" בחיריק פירושו שמשלחו שלא יחזור אליו עוד, כמו "ושלח את אשתו" שמשלחה ממנו שלא תחזור אליו עוד, וכן וישלח את העורב [בראשית ח,

[ז], וישלח את היונה דנה [שם ה] כמו שפירש רש"י שם... הכי נמי נ"ל במלה זו דגרם שנשתמשו בו בתלמוד הרבה, כגון 'דבר הגורם לממון', 'גורם לשכינה שתסתלק' וכה"ג, או גרמא בניזקין או דיני דגרמי, כשנשתמשו בו בענין שנעשה גרם ההיזק בחוזק ובסכה קרובה קראוהו גרמי שהוא מן הכבד, שהרי הפתח שתחת הג' היא תנועה קטנה ותהיה הר' שאחריה מודגשת כידוע במלאכת הדקדוק, וכשנעשה ההיזק ע"י המזיק בחולשה ברפיון ובסכה רחוקה קראוהו גרמא בשב"א תחת הג' וקמץ תחת הרי"ש והמ"ם שהוא מן הקל כמו בשלח ושילח, נ"ל. ועל פי היסוד הזה תמצא מבואר מה שאמרו ז"ל בגמרא [ב"ק נה ע"ב] דקי"ל גרמא בניזקין פטור, ואמרו ז"ל ג"כ [שם ק ע"א] דקי"ל כר"מ דדאין דיני דגרמי שזהו כוונתם...

שיטה ב: גרמי קנסא הוי

יא. תוספות בבא בתרא כב ע"ב "זאת"

ונראה לריצב"א דדינא דגרמי הוי מטעם קנס, כדמוכח בירושלמי, ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים. וטעם דקנסו שלא יהא כל אחד הולך ומזיק לחבירו בעין.

יב. ש"ך חושן משפט סימן שפ"ו ס"ק א

הנה ראיתי הרמב"ן האריך מאד בדיני דגרמי בסוף חדושי בבא בתרא שלו, והתחלתי לעשות חיבור וביאור ופלפול על דבריו, אך באשר כי ראיתי עיקר יסודו שסובר דדינא דגרמי דאורייתא הוא ומחמת זה הי' מוכרח לחלק בחילוקים איזו נקרא דינא דגרמי ואיזו נקרא גרמא כדי שלא יסתרו זא"ז, ועל כן הוכרח להאריך בזה, אמנם לפי מה שנ"ל עיקר דדינא דגרמי אינו אלא קנסא דרבנן אין צורך לחלק בשום חלוקים רק כמ"ש שאר פוסקים שחכמים קנסו בדבר שהי' נראה להם שהוא שכיח ורגיל וכי האי גוונא ואין לדמות גזרות חכמים זו לזו...

יג. סמ"ע סימן שפ"ו ס"ק א

וממה שכתבתי נתבאר לך סתירת דברי העיר שושן, שבא ליתן טעם למה קראו חז"ל לאלו גרמות שחייב בהו דינא ד"גרמי", ולאלו שפטר בהו קראוהו "גרמא" בניזקין... וזה אינו לדעת י"א דהוא המרדכי שכתב שכולם שוים הם לדינא, אלא שבגרמות השכיחות קנסו וכנ"ל... ולע"ד היה נראה לומר דבהני גרמות דפטרי בהו רבנן מלשלם קראוהו גרמא "בניזקין", וכאילו אמרו הגרמות באו מכח הניזקין וכאילו באו מעצמן ולא מכח האדם המזיק, ובהני דמחייבי בהו רבנן קראוהו "דיני" דגרמי, ור"ל הגרמות לא באו מעצמן אלא מאדם המזיק שגרם להו. וזה אתי שפיר גם לדברי המרדכי הנ"ל, שאף שס"ל ששוין הן, מ"מ בדבר השכיח וקנסו עליו רבנן קראו הגרמות על שם המזיק. ובדבר שאינו שכיח לא קראו הגרמות על שם המזיק.

ואפשר לומר שגם כונת עיר שושן היתה גם כן לזה ומשו"ה הוצרך לשנות המלות והנקודות בשביל זה, ודו"ק.

יד. משנה גיטין ה:ד (נב):

המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב.

טו. תלמוד ירושלמי מסכת כלאים פרק ז הלכה ג

חד בר נש חוי סלעיה לרבי לעזר אמר ליה 'טבא היא' ויפסלית. אתא עובדא קומי רבי שמעון בן לקיש וקנסיה, מן הדא המראה דינר לשולחני ונמצא רע חייב לשלם מפני שהוא נושא שכר....

טז. רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ה הלכה טו

דיני גרמות אינן כקנסות וגובין אותן ודנין בהן בחוצה לארץ.

יז. רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ח הלכה א

המוסר ממון חבירו ביד אנס חייב לשלם מן היפה שבנכסיו, ואם מת גובין מיורשיו כשאר כל המזיקין...

יח. גיטין מד ע"ב

אמר אביי: נקטינן: טימא טהרות של חבירו ומת לא קנסו רבנן בנו אחריו. מ"ט? היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, וקנסא דרבנן היא. לדידיה קנסוהו רבנן, לבריה לא קא קנסו רבנן:

יט. ש"ך חושן משפט סימן שפ"ו ס"ק א

הנה באמת הטור והמהב"ר כתבו לעיל סי' ס"ו סעיף ל"ב כשמוחל שטרות ישלמו יורשיו, והיינו משום דדינא דגרמי חייב מדינא ולא משום קנסא, וכ"כ הטור שם להדיא והוא מדברי בעל התרומות שער נ"א חלק ו' וכתב שכן דעת הראב"ב והראב"ד ע"ש ומביאם ב"י שם, ולא הביאו בב"י ובד"מ שם שום חולק, וע"כ פסקו שם בפשיטות כהטור דישלמו יורשיו. ובאמת התוס' פ' לא יחפור סוף דף כ"ב מסקי בשם הריצב"א דדיני דגרמי הוי משום קנסא...

כ. רמב"ן, קונטרס דינא דגרמי

כתבתי זאת הסברא [=דקנסא הוי] ואינה נכונה:

- דאי סלקא דעתך קנסא הוא, מסר ומת או שרף שטרות ומת לא נקנסו בנו אחריו כדאמרינן (גיטין מ"ד ב') במטמא ומדמע, אלא ודאי דינא הוא,

- ועוד קשיא הא דאמרינן בדריש לקיש דאחוי דינרא לר' אלעא ואמר דאי משתכחא בישא משלם, והא ודאי לא היה מתכוין להזיק ואעפ"כ חייב, ואמאי? **והא קיימא לך דלא קנסינן שוגג אטו מזיד!** ואיכא מאן דדחי לן מהא דהואיל וצריך למגמר וקא חזי כלל פושע הוא ומזיק הוא. ואף על פי שזה דבר הגון, אין אנו שומעין לו, אלא בעלי סברא זו טעו בשקול דעתם וצללו במים אדירים והעלו בידם חרס,
- **ואנן "דינא דגרמי" קאמרינן ולא "קנסא דגרמי".**
- ומסתברא דהא מילתא דאמרינן "דינא דגרמי דינא" הוא מילתא דאיתמר בגמ', דגרסינן בפרק הגזול (קט"ז ב') ההוא גברא דאחוי אכריא דחיטי דבי ריש גלותא, פ' מעצמו, חייביה רב נחמן. אמר ליה רב הונא בר חייא: דינא או קנסא? פ' דינא דמסור דינא הוא, או קנס שקנסוהו חכמים כיון שהראה מעצמו, ולא גמר מינה לדינא דגרמא אחרני... אמר ליה "אנא מתניתא ידענא - אם מחמת הגזולן חייב להעמיד לו שדה," **דקיימא לך דאחוי אחויי ולא גזל כלום וקרי ליה 'גזולן', אלמא דינא הוא,** וליכא לפרושי קנסא משום דגזולנא עתיקא הוא כדפרש"י ז"ל, דא"כ פשיטא דלא גמרינן מינה למאן דליתיה הכי...
- ומה שסמכו על הירושלמי במקרע שטרותיו של חברו שהוא חייב משום קנס, **מאן לימא לך דאינהו דייני דינא דגרמי?** דילמא לא דייני, והכא קנסא בעלמא הוא דקנסו ולא גמרינן לשאר דוכתא!... אי נמי כל דמשלם בגרמא אף על גב דדינא הוא **"קנסא" קרי ליה דתנא ירושלמא לישראל קלילא תני** (ב"ק ו:), ואנן כבר גלינן ברחמי מאריה דשמיא דאפ' היכא דלא קנסינן ליה מחייב.

שיטה ג': דין דרבנן

כא. תוספות בבא קמא נד ע"א "חמור דבור"

ואור"י ... ולמאן דדאין דינא דגרמי נמי לא מחייב אלא מדרבנן, כדמוכח בפרק הכונס (לקמן דף סב.). דמיבעיא ליה אי עשו תקנת גזול במסור [לישבע וליטול] או לא, ואי דינא דגרמי דאורייתא למה לא עשו תקנת גזול במסור כמו בנגזל?

כב. רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ז הלכה א

המזיק ממון חבירו היזק שאינו ניכר הואיל ולא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו הרי זה פטור מן התשלומין דין תורה אבל מדברי סופרים אמרו הואיל והפחית דמיהן הרי זה חייב ומשלם מה שהפחית מדמיהן.

כג. שו"ע חושן משפט שפח:ב

המוסר ממון בידי אנס, בין אנס עובד כוכבים בין אנס ישראל, **חייב לשלם מהיפה שבנכסיו** כל מה שלקח האנס...

כד. שו"ך חושן משפט סימן שפח ס"ק יב

כלו' מן העידית כשאר מזיק. ואף דדיני דגרמי רבנן כעין דאורייתא תקון....

כה. תומים סימן קיט ס"ק ב

ולפי מש"כ להלן בסימן שפ"ו דאף הפוסקים דס"ל דינא דגרמי דינא ולא קנסא, מ"מ יכולים לסבור דהוא דרבנן, רק ס"ל רבנן קבעוהו לדינא ולא לקנסא, דנפ"מ דאף היוורש צריך לשלם, וכמו כן לכל הפרש שיש בין דין לקנס, אבל מ"מ מודים דהוא דרבנן...

נ"מ: גרמי באונס

כו. בבא קמא צט:-ק.

המראה דינר לשולחני ונמצא רע, תני חדא: אומן - פטור, הדיוט - חייב, ותניא אידיך: בין אומן בין הדיוט - חייב. אמר רב פפא: כי תניא אומן פטור - כגון דנכו ואיסור, דלא צריכי למיגמר כלל. אלא במאי טעו? טעו בסיכתא חדתא, דההיא שעתא דנפק מתותי סיכתא. ההיא איתתא דאחזיא דינרא לרבי חייא, אמר לה: מעליא הוא. למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה: אחזיתיה ואמרו לי בישא הוא, ולא קא נפיק לי, אמר ליה לרב: זיל חלפיה ניהלה, וכתוב אפנקסי דין עסק ביש. ומאי שנא דנכו ואיסור דפטירי? משום דלא צריכי למיגמר, רבי חייא נמי לאו למיגמר קא בעי! רבי חייא לפנים משורת הדין הוא דעבד...

ריש לקיש אחוי ליה דינרא לרבי אלעזר, אמר: מעליא הוא, אמר ליה: חזי דעלך קא סמכינא. א"ל: כי סמכת עלי מאי למימרא? דאי משתכח בישא בעינא לאיחלופי לך, והא את הוא דאמרת: רבי מאיר הוא דדאין דינא דגרמי, מאי לאו ר' מאיר ולא סבירא לן כוותיה! א"ל: לא, ר' מאיר וסבירא לן כוותיה.

כז. שו"ע חו"מ שו:ו

מחבר: המראה דינר לשולחני, ואמר לו: יפה הוא, ונמצא רע, אם בשכר ראהו, חייב לשלם אף על פי שהוא בקי ואינו צריך להתלמד. ואם בחנם ראהו, פטור, והוא שיהיה בקי שאינו צריך להתלמד. ואם אינו בקי, חייב לשלם אף על פי שהוא בחנם, והוא שיאמר לשולחני: עליך אני סומך, או שהיו הדברים מראים שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים.

רמ"א: ויש אומרים דאפילו סתמא נמי חייב (טור בשם רבינו יצחק והרא"ש). ומכל מקום הסברא הראשונה נראה עיקר.

כח. ערוך השולחן חו"מ שו:יג

ואם אינו בקי חייב לשלם, והוא שיאמר להשולחני "אני סומך עליך" או שהיו הדברים מראים שהוא סומך לגמרי רק על ראיתו, **ובלא זה אין לנו לחייב את השולחני מפני שיכול לומר "לא ידעתי שתסמוך עלי לבדי, ותשאל עוד אצל אחרים, ולכן לא דקדקתי יפה יפה."** וי"א דאפילו סתמא נמי

חייב, דכל המראה לשולחני מסתמא סומך עליו לגמרי. וכתב רבינו הרמ"א דהסברא הראשונה נראה עיקר. ובשכר חייב אף על פי שלא אמר "עליך אני סומך" [נה"מ], דכיון דנוטל שכר וודאי דסמיך עליה לגמרי. וחשוב זה הוא מדיני דגרמי שיתבאר בסי' שפ"ו ובשכר הוי חיובו כשומר שכר:

כט. Queen v. Cognos Inc., [1993] 1 S.C.R. 87.

Per Sopinka and Iacobucci JJ.: The tort of negligent misrepresentation is an established principle of Canadian tort law. There are five general requirements for a successful claim: (1) there must be a duty of care based on a "special relationship" between the representor and the representee; (2) the representation in question must be untrue, inaccurate, or misleading; (3) the representor must have acted negligently in making the misrepresentation; (4) the representee must have relied, in a reasonable manner, on the negligent misrepresentation; and (5) the reliance must have been detrimental to the representee in the sense that damages resulted.

ל. בבא קמא צט:

אמר רבי זירא הרוצה שיתחייב לו טבח יקדים לו דינר.

לא. רמ"ה, מובא בשיטה מקובצת בבא קמא צט:

המראה דינר לשלחני ונמצא רע בין אומן בין הדיוט חייב, והני מילי באומן שאין צריך ללמוד כל עיקר פטור. והני מילי בחנם אבל בשכר אפילו דנכו ואיסור חייבין מידי דהוה אטבח.